

RONDDOLEN

Duindoorns en hooglanders

Wie in deze tijd van het jaar door de duinen wandelt, moet de feloranje bessen van de duindoorn wel opmerken. Vaak zijn de struiken overvloedig met bessen versierd, maar wie goed oplet ziet dat er ook struiken zijn waarbij geen enkele bes te bespeuren valt. De duindoorn is namelijk een tweehuizige plant, wat inhoudt dat er mannelijke en vrouwelijke struiken bestaan. Alleen de vrouwelijke duindoorns dragen vruchten. De bessen van duindoorns zijn bijzonder rijk aan vitamine C. De bessen bevatten per stuk evenveel vitamines als meerdere sinaasappels en dat maakt ze oergezond.

Er zijn trouwens veel meer bessen in de duinstruwelen. Vlieren, ligusters, meidoorns en verschillende soorten rozen zijn allemaal getooid met een rijke oogst aan bessen. Dat komt erg goed uit nu er juist in deze tijd duizenden trekvogels passeren. Maar vogels zijn niet de enige die profiteren van de rijke bessenogst. In nogal wat duingebieden worden koeien, paarden of pony's ingezet om te voorkomen dat de gebieden dichtlopen met struikgewas. Ook dit vee is dol op bijvoorbeeld rozenbottels en zelfs de bessen van de uiterst stekelige duindoorn eten ze graag.

Grazende dieren worden ingezet om al te uitbundige struikgroei te voorkomen. Je zou verwachten dat ze de jonge kiemplanten van duindoornstruiken opeten voordat deze zich tot een stekelige struik kunnen ontwikkelen. Maar zo werkt het niet. De jonge duindoorns worden vrijwel onaangeroerd gelaten.

Onlangs was ik er getuige van hoe het dan wel gaat. Onder de volwassen duindoorns groeide massaal de winterpostelein. Dat is een plant die er frisgroen bijstaat als de dieren in de winter wat hongeriger worden. De Schotse hooglanders, die in het betreffende duinterrein de struweelgroei moesten inperken, deden dat heel effectief. Ze liepen de struiken volledig onder de voet om maar bij het begerlijke hapje van het verse groen te komen. Zoiets zal een zwartbonte Nederlandse koe nooit doen, maar die loopt ook niet de winter door buiten. Het voordeel van primitieve rassen is dat ze ook primitieve gedragingen vertonen en daardoor een natuurlijk landschap in stand houden.

Hiet de Zwerver

OVER LEVEN

LOSSE VEREN – Stuitveren van zangvogels die vaak belaagd worden door roofvogels laten gemakkelijk los. Dat blijkt uit een vijftien jaar durend onderzoek van Anders Pape Møller, Jan Tottrup Nielsen en Johannes Erritzøe. De ontsnapingsmogelijkheid is vergelijkbaar met de afbrekende staarten van hagedissen. De Deense wetenschappers, die hun bevindingen deze maand publiceren in het wetenschappelijke tijdschrift *Behavioral Ecology*, gingen niet over één nacht ijs. Ze vingden 16.827 levende veren in Spanje, Frankrijk, Denemarken en Oekraïne, legden spontaan veerervies vast en keken naar al wat oudere kale plekken op het lichaam, vooral als de vogel wat verlies van staartveren vertoonde. Ook trokken ze bij een deel van de zeventig vogelsoorten selectief veertjes uit met een veerbalans, zodat ze de benodigde kracht precies konden registreren. De benodigde kracht om een veer los te trekken was bij zangvogels lager voor een veer op de stuit dan voor een veer op de rug. Maar zo'n rugveer kwam op zijn beurt weer gemakkelijker los dan een borstveer. Vogelsoorten die volgens de statistieken vaak door een spenver op de huid worden gezeten, hadden opvallend losse stuitveren. Bij de sifs komen die al bijna vanzelf los, zodat een jager op het vogeltje haast geen grip krijgt. KEIZERLIBEL – In de niet-afattende

Foto: Pippin Calle

stroom van nieuwe planten en dieren die onder invloed van klimaatverandering vanuit het zuid oprukken, heeft Nederland er sinds kort een fraaie nieuwkomer bij. Tijdens een inventarisatie in het natuurontwikkelingsgebied de Asseltse Plassen bij Roermond is voor het eerst succesvolle voortplanting van de Zuidelijke keizerlibel (*Anax parthenope*) waargenomen. De laatste jaren duiken er steeds vaker warmteminnende soorten uit Zuid- en Midden-Europa op, zoals de vuurlibell, de Zuidelijke oeverlibel, de zwerfende heidelibell, het Zuidelijke spitskopje, de sikkelprinkhaan en de oranje luzernevlinder. Zij gebruiken het Limburgse Maasdal blijbaars als een ecologische snelweg.

VER DER KIJKEN

► 8, 25: 10.30 uur, zwerftocht van ongeveer 20 kilometer in het Speulder-, Sprieder- en Putterbos. Start: restaurant Het Boshuis, Spriederweg 205 te Drie (gemeente Ermelo). Meer informatie: 06-16678447.

► 9, 23: 14.00 uur, wandeling voor mensen met geheugenproblemen en hun mantelzorgers, onder begeleiding van een sportleider, een boswachter van Staatsbosbeheer en vrijwilligers van de afdeling Noordwest-Veluwe van Alzheimer Nederland. Start: Natuuractiviteitencentrum Zandenbos, Plesmanlaan 2 te Nunspeet. Aanmelden: 0341-252996. ► 10: 9.00 uur, wandelexcursie "Ganzenrict in Vreugderijkwaard bij Zwolle". Start: P-plaats Vreugderijkweg. Aanmelden (morgen): 0527-246644. ► 11: 13.00 uur, snertwandeling door het Wilgenbos. Start: bezoekerscentrum De Trekvogel, Oostvaardersdijk 16 in Almere. Meer informatie en aanmelden: 0320-286130. ► 11: 10.00 uur, excursie door duingebied van Voorne. Start: bezoekerscentrum Tenella-plas, Duinstraat 12a te Rockanje. Aanmelden: 010-2722222 (tussen 9.30 en 12.00 uur). ► 18: 10.00 uur, excursie in riet- en moerasgebied Harderbroek, vlak bij Zeewolde. Start: P-plaats aan Ganzenpad, parallelweg van de Ganzenweg. Aanmelden: 0341-426666. ► 25: teken- en schilderdemostratie in kader van expositie "Wildlife art wereldwijd" (t/m 16 december) op zaterdag in galerie Smith in Style, Lindelaan 2-A te Ophemusden. Meer informatie: www.wildlife-art.nl.

► IJsvogel. Linosnede Andrew Haslen

mens en dier) in Natuurmuseum Brabant te Tilburg. Meer informatie: www.natuurmuseumbrabant.nl.

Afschaffing vogelvangst op Malta blijft moeilijk bespreekbaar

Vallei vol felgekleurde hulzen

► Malta is bezaaid met vangplaatsen waar vogels met behulp van kunstmatig aangelegde drinkpoelen en levende lokvogels naar netten worden gelokt.

De gids sprak mooie woorden: het vangen van vogels op Malta is aan banden gelegd. De werkelijkheid blijkt weerbarstiger. In een willekeurige vallei ligt de bodem bezaaid met hulzen. „Ze schieten nog op alles wat vliegt.“

Het onderwerp ligt hoogst gevoelig. Doreen Sammut, die het eiland en de bewoners goed kent, reageert op haar hoede. „Alleen in het jachtseizoen vangen Maltezen vogels en dan schieten ze alleen duiven om te eten.“ Toch merkwaardig, dat meteen in het eerstvolgende restaurant "quail", kwartel, op de menukaart staat.

De gids geeft toe dat Maltezen buiten het seizoen weigeren zich aan de jachttegen te houden. „Er zijn twee soorten jagers. De eerste soort schiet op alles wat vliegt. Het is een oude sport, en de vogels worden verhandeld, gegeten of opgezet. De andere jager spant netten, zet daaronder wat kooitjes met zangvogels neer en lokt zo vermoeide trekvogels. Niet zelden heeft hij thuis een enorme voliëre gebouwd waar de zangers worden gekoesterd. Soms ruimt de jager zelfs een slaapkamer

voor zijn gevederde vrienden in. Zo iemand zit aan het eind van een lange werkdag te genieten van hun zang.“

Francesca Vincenti, werkzaam voor het toeristenbureau, beaamt deze praktijk. „Vogels landen tijdens de trek op de eilanden om uit te rusten. Een oude man zei eens tegen mij: „Ik vang ze om ze te beschermen tegen roofvogels. Bovendien geef ik ze water en zaad en zij geven mij hun zang.“ Hij vond zichzelf een beschermer. „Stel, dat ik u opsluit in een cel“, zei ik. „Ik verzorg u, ik geef u goed te eten en te drinken. Bent u dan blij?“ Hij had geen antwoord.“

De traditie om vogels te vangen bestaat op Malta al sinds de riddertijd en is moeilijk bespreekbaar. Het gros van de burgers beschouwt het als een recht, aldus Vincenti. „Ten diepste zijn ze het met je eens, maar de gewortelde cultuur weegt zwaarder. Destijds werden sommige gebieden vrijgegeven voor de jacht. Die was voorbehouden aan de elite. Van lieverlee werd het een lokale en vrijwel onuitroeibare sport. De ouderen die dit in ere houden,

zijn de jagers die hun vogels koesteren en genieten van hun gezang.“

Vincenti denkt dat de vogelbeschermingsorganisatie BirdLife International over een heel lange adem moet beschikken. „Het zal nog jaren duren voor de vangst aan banden is gelegd.“ Bijna als vanzelfsprekend maakt ze met haar handen een hulpeloos gebaar. „Toch denk ik dat het in brief een keer komt dat vogels in vrijheid moeten kunnen vliegen. Voorlopig zijn dat hier voornamelijk de zwaluwen en de meeuwen.“

Netten

Een wandeling naar het hoogste punt van het Maltese eiland Gozo voert onvermijdelijk langs de hutten van de 'goede' vogelvangsters. Her en der staan de strategisch opgestelde palen, waarover zij in de trektijd netten spant. Ann Bonnici van het buitensportbedrijf Malta Outdoors ziet regelmatig hoe mannen met gekooidde vogels de trekvogels lokken. „Het is waar dat mensen voliëres bouwen of zelfs complete slaapkamers voor de

wordt over. „Het zijn vaak jongelui. Niemand weet wat ze precies uitspoken, want ze gaan meestal alleen op pad.“

Dietmar Treptow is geen Maltees en zijn oordeel is hard: „Ze schieten op alles wat vliegt.“ De Duitser is instructeur bij de duikschool Nautic Team op Gozo. Daarnaast geeft de natuurleerleider klimlessen. In de vallei waar hij jongeren die vaardigheid wil

► Sommige jagers ruimen zelfs een slaapkamer voor vogels in, zodat ze van hun zang kunnen genieten.

► Hulzen.

Foto's RD

bijbrengen, wijst hij op de keerzijde van het „eiland van honing en liefde.“ Hoewel het uitbundige vogelzang nog niet is verstomd, ligt de vallei bezaaid met felgekleurde plastic hulzen die de jagers achterlieten. Geen tientallen, maar honderden. Triest dat hier het respect voor de schepping ontbreekt.

Marianne Witvliet

Vogelvrij

De vogeljacht op Malta is dit najaar onaanvaardbaar sterk toegenomen, waarschuwen Europarlementariërs van de Eurogroep voor Dierenwelzijn. Volgens BirdLife International neemt de populatie van de tortelduif in Europa zienderogen af en is die van de kwartel sterk uitgedund.

Uit cijfers blijkt dat de broedpopulaties van beide soorten op Malta sterk zijn teruggelopen. Van origine zijn beide soorten natuurlijke broedvogels op deze

eilanden en de Europese Vogelrichtlijn verbiedt jagen ten strengste. De Maltese regering maakt echter gebruik van haar recht om van deze regel af te wijken en dus is van 1 september tot en met 31 januari en van 25 maart tot en met 22 mei het schieten op tortelduiven en kwartels toegestaan.

Behalve 3500 vogelvangsters telt Malta zo'n 13.000 jagers. Op een bevolking van 400.000 inwoners vormen zij een niet te negeren probleem, vindt Bird-

Life Malta. Met ruim 3000 leden kan deze organisatie niet voorkomen dat er jaarlijks naar schatting 2 tot 3 miljoen vogels het slachtoffer van jacht en vogelvangst zijn. De afgelopen tachtig jaar halveerde het aantal broedvogelsoorten van 32 naar 16.

Om dit proces enigszins te keren stichtte BirdLife Malta drie jachtvrije natuureservaten.

Meer informatie: www.birdlifemalta.org.

Boerenzwaluw krijgt nieuw pak veer voor veer

Broeden in Europa, ruien in Afrika. Tijdens de jaarlijkse rondreis van 18.000 kilometer jaagt de boerenzwaluw slechts één doel na: insecten vangen. Vervelend dat de sierlijke globe-trotter in Nederland op dat punt steeds minder aan zijn trekken komt.

Achtien, negentien gram weegt de boerenzwaluw. Onvoorstelbaar dat zo'n hoopje veren in staat is tussen een Afrikaanse savanne en een Nederlandse boerenschuur te pendelen. Dat het schepsel in het Zuidelijke winterkwartier dagelijks nog eens vele honderden kilometers aflegt om hapjes te verzamelen, maakt de verwondering des te groter.

Boerenzwaluwen trekken alleen bij daglicht, verschalken tijdens de vlucht insecten en brengen de nacht gezamenlijk in rietvelden door. De monstervlucht – een riskante onderneming met heftige zandstormen, regen- en hagelbuien en droogte – neemt zes tot acht weken in beslag.

De Hirondo rustica gebruikt het verblijf in Afrika om het versleten verenpakket te vervangen, een proces dat bijna vier maanden in beslag neemt. Omdat de luchtacrobaat vliegend aan de kost moet komen, gaat de rui veer voor veer. De gevorkte staart helpt de gestroomlijnde insectenverdelger grote vaart te ma-

ken. Mannetjes met de langste staartpennen ("streamers") blijken de beste conditie te hebben en vallen bij vrouwtjes eerder in de smaak.

Woningnood

Begin april keren de sterkste zwaluwen terug uit hun warme winteroorden. De gevleugelde lentebodem hebben vaak een partner voor het leven en zijn ook plaatstrouw: ze broeden elk jaar op dezelfde plek. Voor de jongen geldt eveneens dat zij terugkomen naar het gebied waar ze uit het ei kroepen.

Boerenzwaluwen nestelen uitsluitend in bouwwerken van de mens – hun naam zegt het al – voelen zich op boerderijen met vee in hun element. Ouderwetse gruppastallen zijn het meest geliefd, want daar wemelt het van de vliegen.

Op een tochtvrije plaats metselt een paartje met speeksel een komvormig modderklompje, dat met stukjes stro en grasprijetjes extra stevigheid krijgt. Twee, zelfs drie broedsels kan het duo elke zomer groot brengen.

Het vinden van geschikte nestplekken gaat steeds moeilijker. Kleinschalige boerenbedrijven ruimen het veld voor moderne veehouderijen met open loopstallen. Zwaluwen zijn daar kwetsbaarder (vanwege roofvogels en temperatuurverschillen)

en zoeken een meer beschutte ruimte, zoals een tanklokaal. Maar vanwege strikte hygiënische regels zit dat tegenwoordig potdicht.

Behalve van woningnood is er sprake van voedselgebrek, want open mestvaalten zijn verboden; gier en stront verdwijnen in afgesloten kelders, waarmee een voorname voedselbron voor vliegen onbereikbaar blijft. Daarnaast maken bloemrijke weiden plaats voor diep ontwaterde biljartlakens, waar grasproductie vooropstaat.

De boerenzwaluw ondervindt hiervan nadelige gevolgen. Het aantal broedparen kelderde de laatste dertig jaar naar 100.000 tot 200.000 broedparen, een daling van 50 tot 75 procent sinds de jaren zestig. Bevonden zich in de jaren tachtig op 61 procent van de boerenbedrijven nog nesten, zes jaar geleden was dat nog 28 procent. Om die reden staat de boerenzwaluw op de Rode Lijst van kwetsbare en bedreigde broedvogels. Helaas, want als een zwaluwenpaar alle ruimte zou krijgen, maakte het in het broedseizoen ongeveer een miljoen insecten onschadelijk. Daar kan geen gifspuit tegenop.

Meer informatie: www.boerenzwaluw.nl.

Willem H. Smith

Vliegkunstenaar

► Boerenzwaluw en drinkende giraffes. Aquarel Erik van Ommen

Erik van Ommen, gefascineerd door trekvogels, ging vorig jaar de gangen van de boerenzwaluw na. De beeldend kunstenaar legde al eerder de Oost-Atlantische trekroute – van Gibraltar naar Helgoland – van deze vliegacrobaat vast, wat in 1993 resulteerde in het boek "Trekvogels van rots tot rots". Van Ommen besluit in 2005 de Hirondo rustica in het nationaal park Etosha in Namibië te observeren en met zijn penseel en etsnaald te 'vangen'.

Het resultaat is te zien in "De zwaluwen van Singraven", waarvoor zijn vrouw Wilma

Brinkhof de tekst schreef. Het tweetal kiest het idyllische landgoed Singraven in Twente als vertrekpunt, waar een zwaluwenfamilie zich heeft genesteld. In de herfst vliegen zij zuidwaarts naar het Afrikaanse continent om te overwinteren.

Voor de terugreis naar Nederland moet de lezer het boek sluiten, want dat 'hoofdstuk' is alleen via een cd te beluisteren.

Het boek bevat ook een (verkort) reisverslag van een safari van mr. W. F. J. Laan. Deze laatste bewoner van het landgoed Singraven trekt in 1923 met zijn

bediende Harry van Mol door Afrika en verzamelt trofeeën voor Natura Docet in Dene-kamp. Het natuurhistorisch museum exposeert nu samen met Landgoedcentrum Singraven/Ellenboer tot 7 januari 2007 de originele aquarellen, etsen en olieverschilderijen van Van Ommen.

N.a.v. "De zwaluwen van Singraven" door Erik van Ommen en Wilma Brinkhof; uitg. KNNV Uitgeverij, Utrecht, 2006; ISBN 90 5011 232 3; 112 blz.; € 29,95. Meer informatie: www.natura-docet.nl.